

## “YASHIL IQTISODIYOT”GA O‘TISHNING JAHON MAMLAKATLARI MODELLARI HAMDA “YASHIL SIYOSAT”NING XORIJ TAJRIBASI

**Aliqulov Humoyun Tohir o‘g‘li**  
*Iqtisodiyot va pedagogika universiteti*  
*"Iqtisodiyot" kafedrasida assistenti*

Yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida xorijiy tajribalar juda muhim ahamiyatga ega. Turli mamlakatlar o'zlarining iqtisodiy va ekologik sharoitlariga mos ravishda samarali strategiyalar ishlab chiqqan. Quyida ba'zi mamlakatlarning yashil iqtisodiyotga o'tishdagi tajribalarini keltiramiz:

Norvegiya tajribasi: Norvegiya, neft va gaz resurslaridan foydalangan holda, yashil energiya manbalarini rivojlantirishga katta e'tibor qaratgan. Mamlakatda qayta tiklanuvchi energiya manbalarini, masalan, suv energiyasini va shamol energiyasini rivojlantirish bo'yicha keng ko'lamli investitsiyalar amalga oshirilmoqda. Norvegiya, shuningdek, karbon solig'i tizimini joriy etib, chiqindilarni kamaytirish va energiya samaradorligini oshirishga intilmoqda [Assessing and mapping renewable energy resources - World Bank].

Germaniya tajribasi: Germaniya "Energiewende" (energiya o'zgarishi) dasturini amalga oshirish orqali yashil iqtisodiyotga o'tishga muvaffaq bo'lgan. Ushbu dastur doirasida qayta tiklanuvchi energiya manbalarini (masalan, quyosh va shamol energiyasi) rivojlantirish, energiya samaradorligini oshirish va karbon chiqindilarini kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Shvetsiya tajribasi: Shvetsiya, ekologik barqarorlikni ta'minlash maqsadida, yashil iqtisodiyotga o'tishni qo'llab-quvvatlaydigan bir qator qonunlar va dasturlarni joriy etgan. Mamlakatda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, chiqindilarni qayta ishlash va transport tizimini yaxshilashga katta e'tibor qaratilmoqda. Shvetsiya, shuningdek, "yashil" moliyalashuvni rivojlantirishda ham faoliyat yuritmoqda.

Janubiy Koreya tajribasi: Janubiy Koreya "Yashil o'sish" strategiyasini amalga oshirish orqali iqtisodiy o'sishni va ekologik barqarorlikni birlashtirishga intilmoqda. Mamlakatda energiya samaradorligini oshirish, chiqindilarni kamaytirish va qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirishga qaratilgan loyihalar amalga oshirilmoqda.

Xitoy tajribasi: Xitoy, o'zining tez o'sayotgan iqtisodiyoti bilan birga, yashil iqtisodiyotga o'tishga qaratilgan keng ko'lamli strategiyalar ishlab chiqmoqda. Mamlakatda qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish, atrof-muhitni muhofaza qilish va chiqindilarni kamaytirishga qaratilgan dasturlar amalga oshirilmoqda. Xitoy, shuningdek, "yashil" texnologiyalarni rivojlantirishga va xalqaro hamkorlikni

kuchaytirishga intilmoqda [IRENA (2020), Global Renewables Outlook: Energy transformation 2050 (Edition: 2020), International Renewable Energy Agency, Abu Dhabi].

Ushbu tajribalar, O'zbekiston kabi mamlakatlarga yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida qimmatli bilim va ko'nikmalar berishi mumkin. Har bir mamlakat o'zining sharoitlariga mos ravishda strategiyalarni ishlab chiqib, ekologik barqarorlikni ta'minlash va iqtisodiy o'sishni birlashtirishga intilmoqda.

Yashil o'sish indeksi - bu barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishda mamlakatning samaradorligini o'lchaydigan kompozit indeks bo'lib, Barqaror rivojlanish maqsadlari (BRM), Parij iqlimi kelishuvlari va Aichi bioxilma-xilligining to'rtta yashil o'lchovi bo'yicha maqsadlari - resurslardan samarali va barqaror foydalanish, tabiiy kapitalni himoya qilish, yashil iqtisodiy imkoniyatlar va ijtimoiy inklyuziya indeksi va barqaror rivojlanish bilan bog'langan yashil o'sish uchun dastlabki ko'rsatkichdir [Vaxobov A.V. va boshq. "Yashil" iqtisodiyot. Darslik. – T., 2020. – 295].

Yashil o'sish indeksi uchun ballar 1 dan 100 gacha belgilanadi. Ko'rsatkichlar: "ijtimoiy qamrov" (social inclusion), "tabiiy kapital himoyasi" (natural capital protection), "resurslardan barqaror va samarali foydalanish" (efficient and sustainable resource use), "Yashil" iqtisodiy imkoniyatlar (Green economic opportunities) kabi o'lchovlar orasida yashil iqtisodiy imkoniyatlar o'lchovidagi ballar barcha mintaqalar bo'yicha eng past va mamlakatlar o'rtasida katta farqlarga ega. Hech bir davlat juda yuqori ko'rsatkichlarga erishmagan va faqat to'rtta davlat yuqori ballga ega, bularning barchasi Yevropada (ya'ni, Shvetsiya, Daniya, Chexiya va Germaniya).

2022 – yilgi yashil o'sish indeksi resurslardan samarali va barqaror foydalanish (ESRU) bo'yicha 186 ta davlat, tabiiy kapitalni muhofaza qilish (NCP) bo'yicha 197 ta davlat, yashil iqtisodiy imkoniyatlar (GEO) bo'yicha 151 ta davlat va ijtimoiy inklyuzivlik (SI) bo'yicha 174 ta davlat kiritildi. (ESRU) reytingiga kiritilgan 186 mamlakatning 42-43 foizi yuqori (80 ta davlat) yoki o'rtacha (78 ta davlat) ko'rsatkichlarga ega. (NCP) da esa 197 mamlakatning 62 foizdan yuqori ko'rsatkichlarga ega bo'ldi. 2022-yilgi yashil o'sish indeksida 147 davlatdan 43 tasi yuqori 89 ta davlat esa o'rtacha ko'rsatkichlarni qayd etgan. Qolgan 15 ta davlat esa osiyoda joylashgan va ko'rsatkichlari ham juda pastligi bilan ajralib qoldi. Eng ko'p ball to'plagan mamlakat bu Yevropada 77,78 bo'lib Avstriya qayd etildi. Eng past ball to'plagan davlat Suriya bo'lib 25,86 natijani qayd etdi. Yaponiya esa 60,03, Paragvay 62,47, Gabon esa 61,56, Yangi Zelandiya 62,37 ballni qo'lga kiritdi. O'zbekiston Osiyo davlatlari ichida 33-o'rinda qayd etilgan [O'zbekistonda "Yashil" o'sish va iqlim o'zgarishi bo'yicha siyosiy muloqotlar turkumi: ishlar to'plami. Jahon banki sayti. [worldbank.org](http://worldbank.org)].

Yashil o'sish indeksida Avstriya, Shvetsiya, Daniya, Finlyandiya, Islandiya,

Norvegiya mamlakatlari yuqori o‘rinlarda qayd etilmoqda. Bu davlatlar “Yashil iqtisodiyot”ni rivojlantirishda asosiy soliq omilida yordamchi, ya'ni energiya turlarining atrof-muhitni ifloslanishiga ta'sir qilish natijasida hosil bo'ladigan soliqlarni ko'paytirish yo'lidan yurishdi. Avstriyada ishlab chiqarilgan elektr energiyasining deyarli 100 foizi Avstriyada qayta tiklanadigan yashil elektr energiyasidan olinadi, shundan shamol energiyasi 21,3 foizni, gidroenergetika 75 foizini, qolgan qismi esa biomassa yoqilg'isi va fotovoltaiklardan keladi. Avstriya energetika agentligi ma'lumotlariga ko'ra, hozirda Avstriyada 1300 ga yaqin shamol turbinasi ishlamoqda.

Shvetsiya chiqindilarni boshqarish va qayta ishlash bo'yicha jahonning eng muvaffaqiyatli mamlakatlaridan biridir. Mamlakatda qattiq va maishiy chiqindilarni yo'qotish darajasi 95,7-96,8 foizni tashkil etishi, Shvetsiyaning ekologik barqarorlik va yashil iqtisodiyotga bo'lgan yondashuvining muvaffaqiyatini ko'rsatadi.

Shvetsiyada chiqindilarni boshqarish tizimi quyidagi asosiy tamoyillarga asoslanadi:

1. Qayta ishlash: Shvetsiya chiqindilarni qayta ishlash jarayonini mukammal tashkil etgan. Mamlakatda turli chiqindilarni (qog'oz, plastmassa, metal, shisha va boshqalar) ajratib yig'ish va qayta ishlash uchun maxsus infratuzilma mavjud.

2. Energiya ishlab chiqarish: Shvetsiya, chiqindilarni yoqish orqali energiya ishlab chiqarish bo'yicha ham faoliyat yuritadi. Chiqindilarni yoqish zavodlari chiqindilarni energiyaga aylantirib, ularni yo'q qilish bilan birga, issiqlik va elektr energiyasi ishlab chiqaradi.

3. Chiqindilarni kamaytirish: Mamlakatda chiqindilarni kamaytirish va ularni qayta ishlashga qaratilgan keng ko'lamli kompaniyalar o'tkaziladi. Shvetsiya hukumati va mahalliy organlari aholini chiqindilarni kamaytirish, qayta ishlash va to'g'ri utilizatsiya qilish bo'yicha o'rgatishga katta e'tibor qaratadi.

4. Innovatsiyalar va texnologiyalar: Shvetsiya, chiqindilarni boshqarish va qayta ishlash jarayonlarini takomillashtirish uchun ilg'or texnologiyalarni joriy qiladi. Bu jarayonda ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar muhim rol o'ynaydi.

5. Ijtimoiy mas'uliyat: Shvetsiya aholisining ekologik ongli bo'lishi, chiqindilarni to'g'ri boshqarish va qayta ishlashda muhim ahamiyatga ega. Mamlakatda aholi, ekologik masalalar bo'yicha faol ishtirok etadi va bu jarayonlarni qo'llab-quvvatlaydi.

6. Shvetsiyaning chiqindilarni boshqarishdagi muvaffaqiyati, boshqa davlatlar uchun ham o'rnak bo'lishi mumkin. Bu tajribalar, chiqindilarni kamaytirish va ekologik barqarorlikni ta'minlashda muhim yo'nalishlarni ko'rsatadi [Chapple K. Defining the Green Economy: A Primer on Green Economic Development // Berkeley: The Center for Community Innovation (CCI) at UC-Berkeley. - 2008. - P. 66]

**ADABIYOTLAR RO‘YXATI**

1. Assessing and mapping renewable energy resources - world bank (2019).  
<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/36799/107219-ESM-PI31926-PUBLIC.pdf?sequence=1>
2. IRENA (2020), Global Renewables Outlook: Energy transformation 2050 (Edition: 2020), International Renewable Energy Agency, Abu Dhabi
3. Vaxobov A.V. va boshq. (2020) “Yashil” iqtisodiyot. Darslik. – T., 2020. – 295
4. O‘zbekistonda “Yashil” o‘shish va iqlim o‘zgarishi bo‘yicha siyosiy muloqotlar turkumi: ishlar to‘plami. Jahon banki sayti. worldbank.org
5. Chapple K. (2008) Defining the Green Economy: A Primer on Green Economic Development // Berkeley: The Center for Community Innovation (CCI) at UC-Berkeley. P 66

